

MARINEHISTORISK TIDSSKRIFT

31. årgang

Nr. 1 - Februar 1998

MARINEHISTORISK TIDSSKRIFT

Adresse:

ORLOGSMUSEET
Overgaden oven Vandet 58
1415 København K.
Tlf. 32 54 63 63
Fax. 32 54 29 80
E-mail. info@orlogsmuseet.dk
Giro nr. 5 18 76 13

Udgives af:

Selskabet
ORLOGSMUSEETS VENNER /
MARINEHISTORISK SELSKAB
Adresse: Orlogsmuseet, se ovenfor.

ORLOGSMUSEETS
MODELBYGGERLAUG
Adresse: Orlogsmuseet, se ovenfor

Redaktion:
Niels M. Probst (ansv.h./fungerende)

Lay-out:
Mogens Dithmer

MARINEHISTORISK TIDSSKRIFT

udkommer 4 gange årligt.
Årsabonnement kr. 125.-
Enkelte numre kr. 25.-

Artikler og anmeldelser, der ønskes op-
taget i tidsskriftet, sendes til oven-
nævnte adresse. Sidste frist for ind-
levering af stof er den 10. i månederne
januar, april, juli og oktober.

Eftertryk er kun tilladt med tydelig kil-
deangivelse.

Alle henvendelser vedr. adresseforan-
dringer, fejl ved bladets levering o.lg.
bedes rettet til Postvæsenet.

Tryk: B. THORGILS A/S
ISSN 0106.5122

INDHOLD

Artikler:

På kanoner og pokaler.

Per Jacobsen 3

Andet:

Maritimhistorisk Konference
15.-17. maj 1998.
(Midter opslag)

Boganmeldelser. 17

En ildsjæl takker af.

Niels M. Probst 25

Bogudgivelse. 26

Meddelelser fra Orlogs-
museets Modelbyggerlaug. 28

Fra Orlogsmuseets billedarkiv.
(Må desværre udgå p.g.a. plads-
mangel. Løsning på opgaven i MT
nr. 4/ 1997: Panserskonnernten ES-
BERN SNARE, 1862. Vinderen har
fået tilsendt sin præmie).

Forside:

*Der er ikke bevaret hverken konstruktions-
tegning eller -model af LØVENDALS GAL-
LEY. Denne gengivelse, vel fra 1720erne,
kan imidlertid udmærket forestille skibet.
Udsnit af maleri, gengivet på side 9.
(Red.)*

På kanoner og pokaler

Lektor, lic.jur. Per Jacobsen

Den 26. juli 1714 fandt en træfning sted ud for Lindesnes mellem den danske fregat LØVENDALS GALLEY, chef capitainliutenant Peter Wessel og fregatten DE OLBING GALLEY under kommando af den engelske capitain Bactman. Træfningen er forevigtet i Chr. Mølstedes berømte maleri, "På kanoner og pokaler", hvor maleren illustrerer, hvorledes de 2 chefer ved træfningens slutning udbringer skåler for hinanden. Hvad, der er knapt så kendt, er, at træfningen førte til en krigsretssag mod Peter Wessel. Træfningen og krigsretssagen er udførligt beskrevet i den foreliggende litteratur om Tordenskiold (1), hvor der nærmest udtrykkes forargelse over, at man i det hele taget rejste en sådan sag, og hvor det også fastslås, at det var Wessels misundere, der foranledigede, at sagen blev rejst (2). Det følgende er et forsøg på en mere nøgtern fremstilling og en juridisk vurdering af krigsretssagen og den deraf følgende frifindelsesdom.

Træfningen

Som nævnt er træfningens forløb udførligt beskrevet i litteraturen, hvorfor

Peter Wessel (1691-1720), adlet 1716 under navnet Tordenskiold. Litografi af Em. Barentzen efter maleri af B. Denner på Frederiksborgmuseet. /Orlogsmuseet.

der her kun skal gives en summarisk redegørelse.

De 2 fregatter mødtes på modgående kurser midt i eftermiddagsvagten den 26. juli 1714. DE OLBING GALLEY førte engelsk flag, og Wessel højeste hollandsk flag. Efter passagen vendte DE OLBING GALLEY efter LØVENDALS

GALLEY og skød 2 skud med skarpt, hvorpå Wessel hejste dansk flag og afgav dansk løsen. Den anden fregat nedhalede nu det engelske flag og hejste i stedet svensk flag, idet den samtidigt affyrede sin bredside mod den danske fregat, som prompte svarede med sin bredside. Kampen varede med afbrydelser, hvor skibene reparerede skader, indtil slutningen af eftermiddagsvagten den 27. juli. Da den sluttede, havde LØVENDALS GALLEY kun krudt til yderligere 4 bredder (3).

Den 1. afbrydelse fandt sted ca 1½ time ind i førstevagten, hvor den svenske fregat øgede sin sejlføring, antageligt for at slippe bort. Wessel øgede også sin sejlføring og kunne, formentlig på grund af skader hos modparten, forny kampen efter et par timers forløb. Efter yderligere 1 times kamp havde begge fregatter lidt yderligere skade, og kampen blev afbrudt, men igen fornyet af Wessel midt i dagvagten, hvorefter den varede indtil 1½ time ind i formiddagsvagten, hvor Wessel afbrød for at reparere skader. Wessel genoptog kampen 1½ time ind i eftermiddagsvagten, hvorefter den fortsatte i 2 timer, indtil den blev afbrudt på grund af Wessels mangel på krudt.

Efter afbrydelsen af kampen sendte Wessel sin trompeter om bord i den svenske fregat med meddelelse om, at

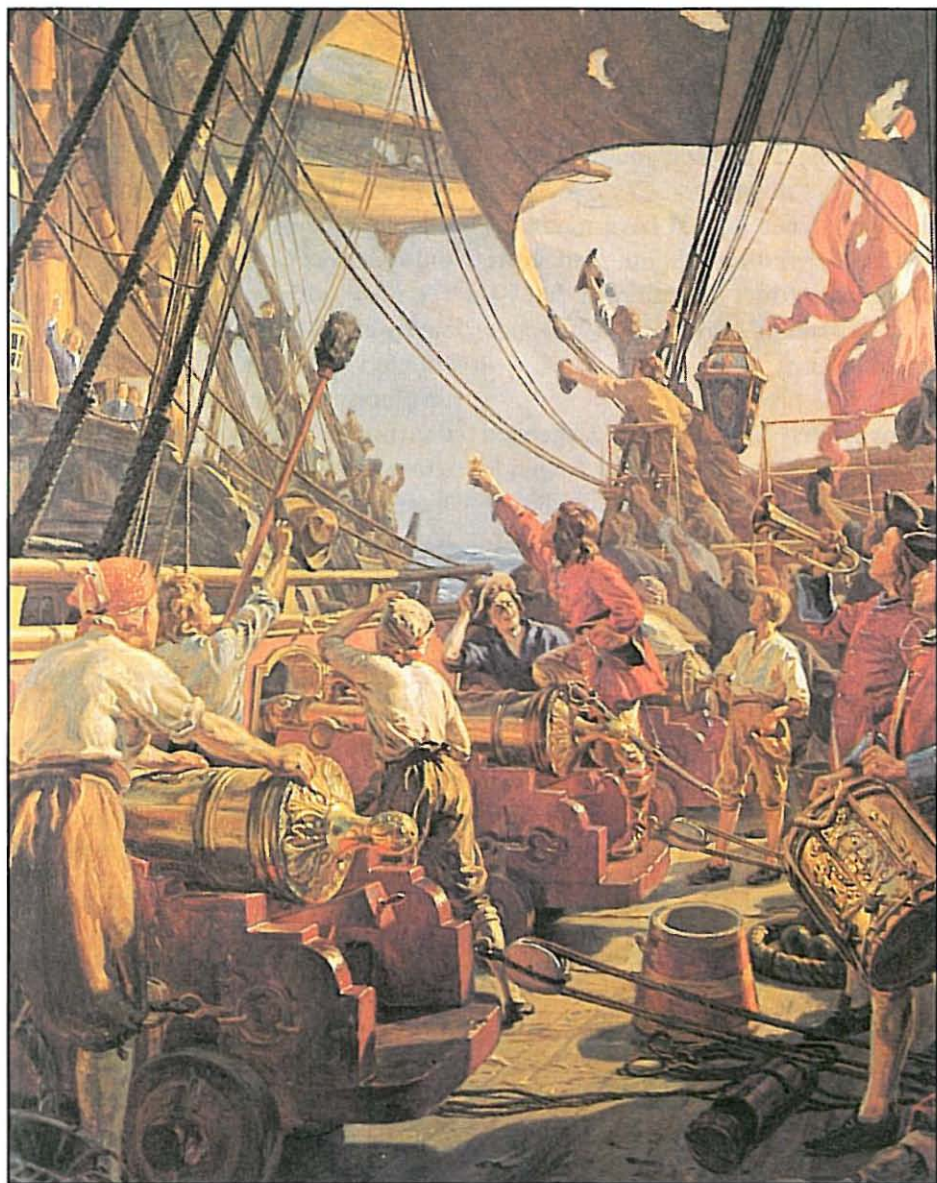
han ikke kunne fortsætte kampen på grund af mangel på krudt og med en forespørgsel, om chefen ville låne ham krudt til en fortsættelse af kampen, men ellers med en invitation til chefen til at komme om bord hos Wessel for at drikke et glas vin. Forespørgsel og invitation blev afslået, og Wessel blev inviteret til under parole at komme om bord i den svenske fregat for at drikke et glas vin, hvad han naturligvis afslog. Herefter foregik den af Mølsted skildrede episode, hvor de 2 chefer hilser på hinanden fra hver sin fregat.

Der var styrkemæssigt betydelig forskel på de 2 fregatter. Den svenske var større end LØVENDALS GALLEY og var bestykket med i alt 28 kanoner (8- og 6-pundige) fordelt på 2 kanondæk og en høj skanse, medens LØVENDALS GALLEY kun havde 18 kanoner (6- og 4-pundige) på ét kanondæk. Den svenske fregats bredsidevægt var således betydeligt større end den danskes (4).

Den svenske fregat var købt i England på svensk regning, og havde både engelsk og svensk besætning. Den var, da den mødte LØVENDALS GALLEY, på vej til Gøteborg, hvor den skulle baseres.

Kongen beordrer krigsforhør

Umiddelbart efter kampen sendte Wessel stort set enslydende rapporter

"På kanoner og pokaler". Maleri af Chr. Mølsted. /Privat eje.

til kongen, Admiralitetet og den norske Slotslov, hvorunder den norske flådestyrke, hvortil LØVENDALS GALLEY hørte, sorterede. Rapporterne svarer ret nøje til Wessels journal (5).

Kongen synes ikke at have modtaget Wessels rapport af 28. juli med større begejstring, idet han allerede den 14. august tilstiller Admiralitetet følgende resolution:

"Vor synderlig Gunst og Bevaagenhed tilform! Vi giver Eder af hosfølgende fra Capitainliutenant Wessel indkomne allerunderdanigste Relation nærmere at fornemme, hvorledes han sig med en fjendtlig Fregat udi Combat haver engageret, samt videre derved er passeret, og er hermed Vor allernaadigste Villie og Befaling, at I bemeldte Capitain-Liutenant Wessel for sin Person straxen rappellerer og hannem ved Søe-etats-Fiscal Friesse for sin førte Conduite tiltale, samt derover en Krigsretsdom efter Vore Søarticler og Rettens Medfør afsige lader. Dermed skeer Vor Villie, befalendes Eder Gud. Skrevet på Gottorph d. 14de August 1714".

Med denne resolution begynder krigsretssagen mod Peter Wessel. Som nævnt er rejsningen af sagen i en del af Tordenskiold-litteraturen blevet vurderet som resultatet af bestræbelser fra Wessels misundere og fjender (6).

Der er dog intet steds hos de pågældende forfattere gjort forsøg på at underbygge denne vurdering. Det er naturligvis muligt, at den er rigtig, idet Wessel/Tordenskiold, da han senere opnåede hurtigt avancement og kommando over eskadrer, utvivlsomt fik indflydelsesrige misundere og fjender (7), men i sommeren 1714 var Wessel stadig en 23-årig subaltern officer, der rimeligvis, ikke mindst fordi han havde tilbragt næsten hele sin tjeneste ved den norske søarmatur, har været ret anonym i forhold til flådens seniorofficerer, der næppe har opfattet ham som nogen trussel. Wessel har givet haft misundere og fjender i liutenantklassen, der var blevet forbigået ved hans avancement til capitainliutenant, men det er helt usandsynligt, at nogen af disse skulle have haft en sådan indflydelse hos kongen, at de har kunnet påvirke ham eller hans rådgivere til at rejse krigsretssagen. Baggrunden for kongens resolution må have været en anden!

Som det fremgår af fremstillingen ovenfor af træfningens forløb, var Wessel notorisk indblandet i kamp med en betydelig stærkere modstander, noget der naturligvis indebærer betydelig risiko for nederlag, i værste fald for tab af eget fartøj. En sådan risiko var ledelsen af den danske flåde ikke indstillet på at løbe, hvis den kunne undgås, og instrukserne for skibs-

chefer, eskadreceher og flådechefer indeholdt under den "Store nordiske Krig" meget ofte et forbud mod at **"engagere sig med fjendtlige fartøjer uden at være mester over dem"** (8).

Et sådant forbud var f.eks. indeholdt i pkt. 4 i Wessels oprindelige instruks som chef for LØVENDALS GALLEY (9). Overtrædelse af et sådant forbud i instruksen ville være en overtrædelse af den bestemmelse, der også var indeholdt i alle instrukser, hvori cheferne pålagdes at bruge "god Søemandskab og Soldatskab".

Der er ikke påvist noget belæg for, at kongens resolution skyldtes påvirkning fra Wessels misundere og fjender, men der er på grund af ovennævnte forbud i instruksen derimod rimeligt belæg for, at resolutionen simpelthen skyldtes kongens ønske om at få klargjort, om Wessel havde overtrådt forbuddet i instruksen om ikke at angribe en stærkere modstander.

Dertil kommer, at kongen nok har været noget pikeret over Wessels venskabelige afskedtagen med den svenske chef, idet den næppe har været i overensstemmelse med sædvanlig praksis, jvf. resolutionens udtryk "samt videre derved passeret".

Ifølge den oprindelige resolution skulle Wessel frakommanderes LØVENDALS GALLEY, der således skulle forblive i norske farvande. På dette punkt blev resolutionen imidlertid ændret af kongen på Admiralitetets foranledning, således at fregatten blev nedkaldt til København med henblik på, at også medlemmer af besætningen kunne blive afhørt under sagen. Denne ændring er vigtig, fordi den viser, at både Admiralitetet og kongen var indstillet på at give Wessel en fair retsag.

Den 11. november beordrede Admiralitetet herefter kommandør Kaas og capitainerne Brandt og Friis til sammen med søefiscalen, Friesse (datidens auditor) at optage krigsforhør i sagen om bord på LØVENDALS GALLEY. Forhøret havde kun til formål at belyse sagen til brug for den efterfølgende krigsret.

Krigsforhøret

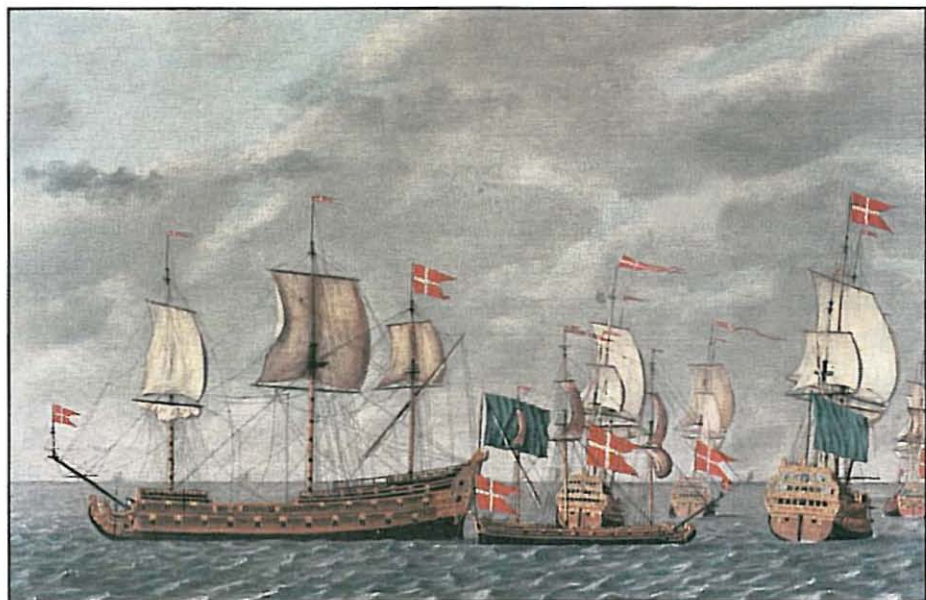
Forhørsprotokollen refererer først forhørets tema (tiltalebeslutningen), der angives som **"den Conduite han haver ført udi Nord-Søen ved en Combat, som han med en fiendtlig Svensk Fregat haver haft"**. Sagen var således begrænset til Wessels forhold i forbindelse med kampen og omfattede ikke spørgsmålet, om han havde overtrådt sin sejlordre ved at befinde

sig ud for Lindesnes på det pågældende tidspunkt. Ved forhørets begyndelse fremlagde Wessel på fiscalens forlangende sin sejlordre fra Slotsloven og sin journal, hvorpå han gav en mundtlig redegørelse for, hvad der var passeret (10).

Han henviste til sin journal, men forklarede i øvrigt, at det ikke havde været hans mening at indlade sig i kamp, idet den fremmede fregat jo førte engelsk flag, ligesom han ikke havde kendskab til nogen svensk fregat af denne størrelse og bestykning i Göteborgeskadren. Når han 3 gange fornyede kampen, skyldtes det, at den svenske fregat øjensynligt forsøgte at unddrage sig kamp. Da han sendte sin trompeter om bord i den svenske fregat, var denne så beskadiget, at der ikke var grund til at frygte angreb fra den, og han var sikker på at kunne sejle fra svenskeren, når han måtte ønske det.

Herefter blev Wessel krydsforhørt af fiscalen. På spørgsmål om, hvorfor han ikke havde søgt at unddrage sig kamp, da den svenske fregat angreb, og han blev klar over, at den var stærkere end LØVENDALS GALLEY, svarede han, at det ikke havde været muligt, idet den svenske fregat var en bedre sejler. På spørgsmål om, hvorfor han, da kampen blev afbrudt 1. gang, fornyede den i stedet for at trække sig

tilbage, svarede han, at modpartens rigning på dette tidspunkt ikke var særlig medtaget, hvorfor han ikke kunne vide, hvorfor den svenske fregat øgede sejl. Da den måske prøvede at flygte, kunne han ikke forsvare overfor kongen og Admiralitetet at lade den slippe væk uden at søge at hindre det. På spørgsmål om, hvorfor han ikke havde søgt at entre, svarede han, at det på grund af den "meget hule sjø" ikke havde været muligt. Fiscalen spurgte herefter, hvorfor han ikke havde brugt al sin ammunition, inden han afbrød kampen. Wessel svarede, at det ikke ville have været forsvarligt at blotte sig i en sådan grad, fordi der senere kunne opstå situationer, hvor det ville være nødvendigt at bruge kanoerne til forsvar eller f.eks. til at "skyde efter lods". Til dokumentation af krudtbeholdningen fremlagdes Wessels krudtregnskab, der viste, at der kun var 44 pund krudt tilbage, da kampen blev afbrudt. På fiscalens spørgsmål, om han ville have kunnet erobre den svenske fregat ved entring, såfremt søen havde været roligere, svarede Wessel bekræftende. Han blev herefter spurgt, hvorfor han ikke havde forfulgt fjenden i håb om, at mulighed for entring senere ville opstå. Han svarede, at hans egne skader på dette tidspunkt var så store, at en storm kunne få alvorlige følger for skibet, hvortil kom hensynet til, at de sårede kunne komme under behandling så snart

Den lille, men centralt placerede fregat i denne sammenstilling af orlogsskibe fra Store Nordiske Krig, er sikkert Peter Wessels navnkundige LOVENDALS GALLEY. Maleri tilskrevet soofficeren Bernhard Grodtschilling (1697-1776). /Søofficersforeningen. (Red.)

som muligt, hvorfor han havde fundet det mest forsvarligt at undlade forfølgelse. Herefter sluttede forhøret af Wessel.

Bergersen (11) harcellerer over fiscalens mangel på viden om sømandskab, hvorfor han "kommer ilde ud for en manøvrer som Wessel". Bergersens udtalelser er nok affødt af hans meget store nationale begejstring for den norske nationalhelt, idet der ikke i de af fiscalen stillede spørgsmål er grundlag for hans kritik. Spørgsmålene er begrundet i og formuleret i over-

ensstemmelse med fiscalens opgave, at få sagen bedst muligt oplyst inden dens foretagelse i Overkrigsretten. Spørgsmålet om, hvorfor han ikke entrede den fjendtlige fregat, er ikke, som Bergersen mener, overflødig. Når Bergersen mener, at fiscalen med dette spørgsmål faktisk anerkender, at det var rigtigt af Wessel at forny kampen fremfor at afbryde den, er det heller ikke rigtigt. Spørgsmålet forbereder de næste spørgsmål, om Wessel kunne have erobret fregatten ved entring og i bekræftende fald, hvorfor han ikke forfulgte den. Disse spørgsmål er en

logisk følge af temaet for krigsfør-
høret, Wessels "Conduite" i forbindel-
se med kampen, idet fiscalen, hvis det
var rigtigt af Wessel at forny kampen,
så også måtte undersøge, om Wessel
herefter havde gjort sit yderste for at
erobre den fjendtlige fregat. Det må
nok erkendes, at Wessel havde mere
juridisk flair end kommandør Berger-
sen.

Herefter afhørte fiscalen på Wessels
begæring liutenant Mads Lund, der
havde været krigsfange i Gøteborg, da
DE OLBING GALLEY ankom til denne
havn efter et ophold i Marstrand for
midlertidig reparation. Lund havde
ved selvsyn konstateret, at stor- og
mesanmast manglede, at fokkeråen var
ødelagt, og at kahytten var ødelagt, li-
gesom der var rigget nødmaster. Han
havde talt med fregattens styrmand,
der bl.a. havde fortalt, at den havde
haft mere end 20 døde og sårede, og
nemt kunne have været erobret ved
entring, hvis søen havde tilladt det.
Når fregatten først var søgt ind til
Marstrand, var grunden hertil, at den
på grund af skader ikke var i stand til
at holde søen.

Derefter afhørte fiscalen medlemmer
af Wessels besætning. Den første var
næstkommanderende, liutenant Wre-
de. Han forklarede, at man, da den
svenske fregat angreb, havde gjort sit
bedste for at undgå kampen, men at

dette ikke havde været muligt. På
spørgsmålet, om man ikke havde søgt
at få Wessel til at afbryde kampen i
stedet for at forny den, svarede Wrede,
at besætningen var animeret til et øn-
ske om fortsat kamp, fordi den fjendt-
lige fregat søgte at flygte. Wrede var i
øvrigt sikker på, at man havde kunnet
sejle fra svenskeren, hvis man ville.
Når Wessel sendte trompeteren om
bord i den svenske fregat, var det for
at få oplysninger om denne.

Fiscalen afhørte nu kadet Bruun, der
stort set forklarede i overensstemmel-
se med Wessel og Wrede. Særlig in-
teressant er det, at Bruun forklarede, at
man ved den første afbrydelse af kam-
pen kunne se, at det brændte i den
svenske fregat mellem skanse og dæk.

Herefter afhørtes en række medlem-
mer af besætningen, der alle forklare-
de i overensstemmelse med Wessel,
Wrede og Bruun.

Wessel fik herefter lov til at fremlæg-
ge en beediget forklaring fra en båds-
mand, der under kampen havde været
om bord på den svenske fregat. Af
denne forklaring fremgik det, at fre-
gatten havde lidt betydelig skade, og
at den svenske del af besætningen
havde ønsket at stryge, hvilket var ble-
vet forhindret af den engelske del af
besætningen (12).

Endeligt fremlagde Wessel en redegørelse for sin hidtidige tjeneste. Årsagen hertil har formentlig været, at han har frygtet en domfældelse og har håbet, at denne redegørelse over hidtidige fortjenester kunne bevirke en formildelse af en evt. dom.

Herefter var krigsforhøret afsluttet.

Spørgsmålet bliver herefter, hvilke facts, der på grundlag af krigsforhøret, kan lægges til grund ved Overkrigsrettens behandling af og afgørelse i sagen.

På grundlag af vidneforklaringerne sammenholdt med Wessels forklaring kan det fastslås, at Wessel ikke var i stand til at unddrage sig det indledende angreb. Den indledende fase af kampen kan derfor ikke danne grundlag for en tiltale. På den anden side ligger det lige så fast efter forklaringerne, at Wessel har fornyet kampen 3 gange, men også, at den svenske fregat søgte at unddrage sig videre kamp, og at den var alvorligt beskadiget. Der var f.eks. øjensynlige skader på master og rig, og der havde været brand om bord. Det spørgsmål, som Overkrigsretten skulle tage stilling til, måtte derfor blive, om Wessels handlemåde under disse omstændigheder var i strid med instruksens bestemmelse om, at man ikke måtte angribe sin "overmand". Dette spørgsmål måtte bero på

en fortolkning af instruksens bestemmelse.

F.s.v. angår udsendelsen af trompeteren, er det utvivlsomt, at Wessel derved har givet sin modstander oplysning om sin svage stilling. Spørgsmålet måtte herefter blive, om det under de givne omstændigheder betød, at han havde udsat sit skib og sin besætning for unødigt fare.

Der er næppe tvivl om, at "vindriknin-gen" efter krigsforhøret var reduceret til et bispørgsmål. Problemet for Overkrigsretten måtte også her blive, om Wessel havde løbet nogen unødigt risiko ved at løbe den fjendtlige fregat på siden. Hertil kom vel også problemet, om hans optræden havde været "upassende".

Krigsretsbehandlingen

Sagen blev herefter berammet ved Overkrigsretten, hvor den foretoges den 13. og 14. november. Formand for retten var generaladmiral Gyldenløve, og de øvrige medlemmer var admirallerne Raben og Barfoed, viceadmirallerne Just Juel, Judichær og Troyel, 2 schoutbynachter, 3 kommandører og 3 kommandørkaptajner (13). Sagen indledtes med oplæsning af dokumenter, d.v.s. Admiralitetets ordre om afholdelse af krigsforhør, Wessels rapport af 28. juli til kongen, Wessels sejlør-

dre fra Slotsloven, Wessels journal, samt forhørsreferater og andre referater fra krigsforhøret. Derefter overgik man til proceduren, hvor Wessel efter tidens sædvane ikke havde juridisk bistand, men var "selvmøder".

Fiscalens procedure

I overensstemmelse med krigsforhørets resultat frafaldt fiscalen tiltalen for at have indladt sig i kamp med den svenske fregat, og han complimenterede endog Wessel for udvist tapperhed i forbindelse med den svenske fregats angreb (14). Hovedpunktet i fiscalens anklage var i overensstemmelse med resultatet af krigsforhøret spørgsmålet, om Wessel ved 3 gange at have fornyet kampen havde overtrådt sin instruks om ikke at angribe sin "overmand" og derved havde handlet i strid med "god søe-mandskab og soldatskab". Bispunkterne blev spørgsmålene, om Wessel ved udsendelsen af trompeteren og i forbindelse med "vindrikningen" havde bragt sit skib og sin besætning i unødigt fare. Hertil føjede fiscalen som et yderligere punkt spørgsmålet, om Wessel havde pådraget sig et selvstændigt ansvar ved at bringe sig i en situation, hvor han på grund af skaderne på LØVENDALS GALLEY ikke umiddelbart kunne efterleve Slotslovens sejlordre.

Angående hovedanklagen gjorde fi-

scalen gældende, at Wessel ved at forny kampen havde udsat sit skib og sin besætning for unødigt fare, hvilket resulterede i betydelige skader på skibet og tab i besætningen på 7 dræbte og 21 sårede. Fiscalen gjorde videre gældende, at Wessel ikke kunne undskyldte sig med, at han mente, at fjenden flygtede, idet han som fornuftig soldat måtte indse, at en fornyelse af kampen med en "overmand" stadig indebar en betydelig risiko. Fiscalen kunne heller ikke acceptere Wessels undskyldning om, at der ikke var nogen søkrigsartikel, der forbyder angreb på en "overmand", fordi det var utvivlsomt, at Wessel i alle de ordrer og instrukser, han i tidens løb havde modtaget, var blevet pålagt at bruge "forsvarlig søe-mandskab og soldatskab", hvilket han efter fiscalens opfattelse ikke havde gjort i dette tilfælde.

F.s.v. angik udsendelsen af trompeteren, fastholdt fiscalen, at Wessel derved havde givet sin modstander oplysninger om egen svaghed, som fjenden kunne have udnyttet. Fiscalen gjorde gældende, at det var "ej Krigs-Brug".

"Vindrikningen" gjorde fiscalen ikke meget ud af i sin procedure. Han betegnede den som en "Gasconade, som en Søe-mand og Soldat ei er anstaaelig". Reelt betegner fiscalen således Wessels optræden som upassende for en officer og skibschef.

Endeligt gjorde fiscalen gældende, at Wessel også havde forbrudt sig ved at have forårsaget, at hans skib havde lidt sådanne skader, at han ikke ville være i stand til at udføre de opgaver, som Slotsloven havde pålagt ham.

Fiscalen nedlagde herefter påstand om, at Wessel i henhold til søkrigsartikel nr. 182 skulle degraderes og pålægges at betale en bøde og sagens omkostninger.

Fiscalens brug af art. 182 er blevet kritiseret (15). Artiklen lyder således:

"Skulle en Søe-Betiente sig ellers udi i nogen maade forse sig udi i noget, som udi disse artikler ey er specificeret oc en Søemand ey tilkommer, eller som kunde være imod vores ordinaire Love, da skal derudi kiendes efter voris Lands Laug oc Søe Rett oc efter vel antagen Skibs Brug, hvorved den Misgerning oc deraf tilvoxende Fahre oc onde Consequencer vel skulle iagt tages".

Kritikken er urimelig. Der er tale om en såkaldt "generalklausul", der har til formål at opfange en handlemåde, der er uønsket, men som lovgiveren af den ene eller anden grund ikke har nævnt udtrykkeligt i lovteksten. Sådanne regler er ganske almindelige også i moderne lovgivning. I Wessels sag måtte det derfor blive afgørende, om Overkrigsretten ville finde, at hans optræden var i strid med "godt sømandskab

og soldatskab", idet den så ville være omfattet af art. 182.

Wessels procedure

Hvad angår hovedanklagen gjorde Wessel gældende, at det af forklaringerne under krigsforhøret fremgik, at den svenske fregat øjensynligt søgte at undslippe efter det første møde, og ligeledes at den var alvorligt beskadiget på dette tidspunkt, bl.a. havde der været brand om bord. Det var derfor Wessels opfattelse, at noget måtte være galt om bord i det fjendtlige skib, og at han derfor havde pligt til at søge den nedkæmpet. Han henviste herved til søkrigsartikel 115, der lyder således:

"Alle de som udi Slaget fra Fienden viger eller afsacker uden at de nøyagtigen kunne beviise, at de dertil formedelst bekomende Skud under Vandet, extraordinaire Skade paa Masterne, Seyl eller anden Hovedskade og Ulempe tvunget verit hafver, skulle som de der videntlig deris Pligt forglemt hafver, derfor straffes paa Livet".

F.s.v. angår udsendelsen af trompeteren og "vindrikningen" gjorde Wessel gældende, at formålet i begge tilfælde havde været at skaffe oplysninger om den svenske fregat, der var ukendt, og han gjorde videre gældende, at den var så beskadiget, at LÖVENDAHL'S GALLEY på et hvilket som helst tidspunkt havde kunnet sejle fra den, og at han

derfor ikke havde løbet nogen risiko.

Hvad angår fiscalens anbringende om ansvar for, at han på grund af skader på eget skib ikke ville være i stand til at efterkomme Slotslovens sejlordre, erkendte Wessel, at der var tale om sådanne skader, idet som han udtrykte det "Canonen er det Instrument, som temmelig lader se sin Effect, hvor den træffer". Wessel gjorde gældende, at skaderne ikke havde kunnet undgås.

Wessel påstod sig derfor frifundet.

Der er ikke tvivl om, at Wessels forsvaret blev udført særdelse dygtigt. Havde han ikke gjort karriere i den danske flåde, havde han måske haft en fremtid i den juridiske profession. Men, om det som af Bergersen anført (16) var "hele replikkens offensive ånd, fremført, som den var under et humoristisk tilsnitt", der førte til Overkretsrettens frifindelse, er nok tvivlsomt. Den slags kan gøre en ellers kedelig procedure fornøjelig, men har ingen betydning for rettens vurdering af de juridiske anbringender og beviserne i sagen.

Dommen

Med dommerstemmerne 10 mod 4 frifandt Wessel. I dommen (17), der er underskrevet af generaladmiral Gyl-denløve, fastslås det først, at Wessel

ikke havde kunnet undgå kampen med den svenske fregat. Da han således var tvunget til at slås, og da det fremgik af vidneforklaringerne, at den svenske fregat havde gjort sit bedste for at undslippe, da kampen første gang blev afbrudt, er det rettens opfattelse, at Wessel faktisk kunne gøre sig håb om at "bemestre" modstanderen, hvorfor han "**efter slige omstændigheder** (min udh.) udi denne Casu sig ei noget at have forseet, mens har gjort huad en Søemand og Soldat tilkommer", hvorpå der sker frifindelse på dette punkt.

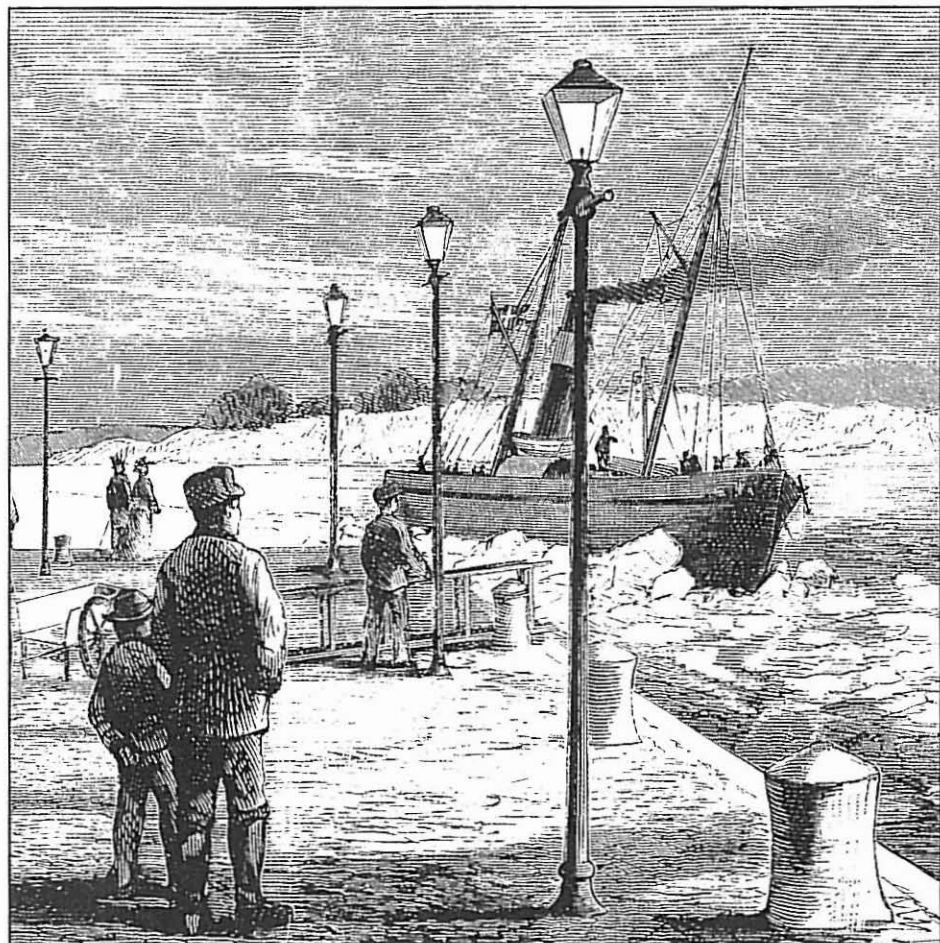
F.s.v. angår udsendelsen af trompeteren, fastslår retten, at det af krigsføreren fremgik, at den svenske fregat var så beskadiget, at den ikke ville kunne bruge oplysningen om Wessels krudtmangel til noget som helst, hvortil kom, at det måtte anses for bevist, at Wessel ville have været i stand til når som helst at sejle fra fjenden. Dette anklagepunkt faldt derfor også, og det samme gjaldt spørgsmålet om "vindrikningen", idet der ikke derved var forvoldt tjenesten nogen skade.

Hvad angår påstanden om selvstændigt ansvar for skader på skibet, følger retten Wessels procedure, idet det konstateres, at skader ikke kan undgås under kamp.

I forbindelse med frifindelsen blev sagens omkostninger ophævet.

Maritimhistorisk konferens

15. - 17. MAJ 1998

Indbydelse til Den 13. Danske Maritimhistoriske Konference 15. - 17. maj 1998

Kontaktudvalget for Dansk Maritim Historie- og Samfundsforskning indbyder herved til konference i dagene 15.-17. maj 1998 på Korsør Vandrehjem. Konferencen er åben for alle maritimhistorisk interesserede.

Konferencen, der afholdes hvert andet år, er denne gang lagt øst for Storebælt, og vi har bestræbt os på at placere den så langt mod vest som muligt. Korsør er en by, der kan betragtes ud fra mange forskellige maritime aspekter. Den snart historiske færgetrafik og dens udvikling samt bygningen og ibrugtagningen af broen og hvad det indebærer af epokegørende forandringer for trafikken over Bæltet, må være baggrund for vor interesse. Endelig må Flådestation Korsør, som relativ nyanlagt flådebase for en del af Søværnets enheder, give anledning til betragtninger om vort moderne søforsvar og dets opgaver.

Iøvrigt ved vi, at mange af vore medlemmer arbejder med maritimhistoriske emner, hvilke der bliver lejlighed til at fortælle om og diskutere med fagfæller i løbet af de to dage, konferencen varer.

Det er håbet, at vi inden den 20. marts får meddelelse om indlæg (varighed max. 15 min.) således at der kan blive tilsendt en deltagerliste med detaljeret program i god tid før konferencen.

Lørdag eftermiddag vil der blive organiseret en udflugt til Flådestation Korsør, hvor vi med kyndig vejledning fra Flådestationen vil blive guidet rundt.

Lørdag aften vil den traditionsrige festmiddag ligeledes blive afholdt på Flådestationen.

Pris pr. deltager: 1150 kr.

Prisen inkluderer overnatning på vandrehjemmet, der er et af de mest moderne i Danmark. Aftensmad ved ankomsten fredag aften, 2 gange morgenmad, 2 gange frokost samt festmiddag lørdag aften inkl. 1 fl. vin. Øvrige drikkevarer er eksklusive, men kan købes til beskedne priser. Overnatningen sker i dobbeltværelser.

Såfremt man ikke ønsker at overnatte, men ellers deltage i samtlige måltider er prisen 875 kr.

Tilmelding senest mandag den 20. april 1998 ved indbetaling og indsendelse af omstående brevkort.

Studerende kan ved skriftlig henvendelse opnå en reduktion på 300 kr.

**Foreløbigt program for
Den 13. Danske Maritimhistoriske Konference
fredag den 15. maj til søndag den 17. maj 1998 på Korsør Vandrehjem,
Svanegården, Tovesvej 30 F, 4220 Korsør. Telefon 53 57 10 22.**

Fredag den 15. maj

- 1700-1900 Ankomst og indkvartering i Svanegården.
1900-2000 Middag og velkomst.
2015-2100 Foredrag om Korsørs søfartshistorie.

Lørdag den 16. maj

- 0800-0900 Morgenmad.
0900-1200 Indlæg fra deltagerne i forskellige grupper.
1200-1300 Frokost.
1330-1500 Indlæg fra deltagerne.
1700- Afgang til Flådestation Korsør.
1715- Rundvisning på Flådestationen.
1800-2200 Festmiddag på Flådestationen.
2200- Retur til Svanegården

Søndag den 17. maj

- 0800-0900 Morgenmad.
0900-1200 Indlæg fra deltagerne.
1200-1300 Frokost
1300-1400 Konferencemøde og afslutning.

Undertegnede tilmelder sig hermed Den 13. Danske Maritimhistoriske Konference den 15. - 17. maj 1998 på Korsør Vandrehjem.

Navn:

Adresse:

Postnr. og by:

Telf. arb: privat:.....

Jeg vil holde et indlæg (max. 15 min.) om (emne):

.....

.....

Der ønskes lysbildeapparat (24 x 36)

Andre tekniske hjælpemidler.

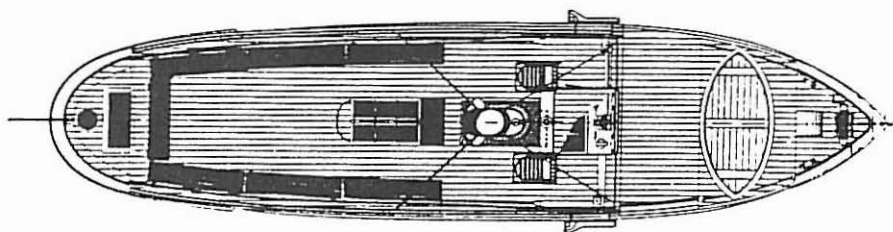
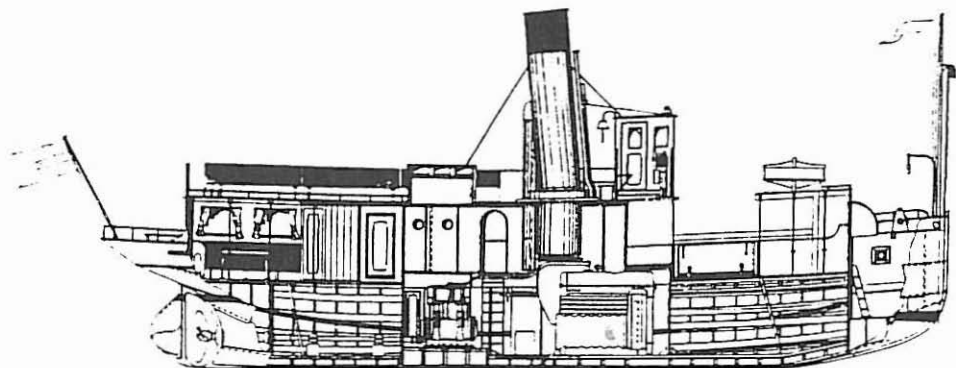
Deltagergebyr kr..... indbetales på giro 8 25 90 11
eller vedlægges i check senest mandag den 20. marts 1998.

Kontaktudvalget

Att.: Jan Rose

Hovedgaden 8 D

4050 Skibby

Porto

3.75

Kontaktudvalget for dansk maritim

historie- og samfundsforskning

c/o Jan Rose

Hovedgaden 8 D

4050 Skibby

Kommentarer

Dommen er som de fleste af nutidens højesteretsdomme meget konkret. Det fastslås klart i præmisserne, at forudsætningen for den skete frifindelse er, at Wessel blev påtvunget kampen med den stærkere modstander og, at denne ved de 3 fornyelser af kampen havde været så medtaget, at han havde kunnet gøre sig håb om at "bemestreden". Sagt på en anden måde, var den svenske fregat efter det første møde ikke længere Wessels "overmand". Dommen fastslår således, at det er "god soldatskab", at man, når man under en påtvunget kamp med en stærkere modstander har beskadiget denne så meget, at den er blevet afgørende svækket, forsøger at nedkæmpe denne. Da cheferne har pligt til at bruge "god soldatskab", foreligger der altså en egentlig pligt til at søge modstanderen nedkæmpet. Dette punkt er det principielle i dommen, hvor fiscalens procedure bliver afgørende underkendt.

Dommen legitimerer derimod ikke, at man frivilligt indlader sig i kamp med en stærkere modstander, lige så lidt som den legitimerer, at man undlader at afbryde en påtvunget kamp med en sådan modstander, hvis mulighed herfor opstår, med mindre modstanderen som ovenfor nævnt er afgørende svækket. Tværtimod er den i dommen valgte formulering efter sædvanlig juridisk sprogbrug en klar tilkendegivel

se af, at der ville være sket domfældelse, såfremt Wessel havde indledt kampen selv eller havde fornyet den uden, at der var tale om en afgørende svækkelse af modstanderen. Wessel slipper således kun fra sagen uden skrammer, fordi der var klare beviser for, at kampen var påtvunget, og for at modstanderen søgte at flygte på grund af alvorlige beskadigelser. Dommen er derfor ikke nogen godkendelse af Wessels offensive ånd og tilbøjelighed til at indlade sig med stærkere modstandere i tillid til sine sømandsmæssige og taktiske evner, men alene en godkendelse af hans optræden i den konkrete situation.

Det er bemærkelsesværdigt, at retten udtrykkeligt afviser, at søkrigsartikel nr. 182 var overtrådt, men slet ikke i præmisserne nævner, endsige tager stilling til den af Wessel påberåbte artikel nr. 115. Det er formentlig ganske bevidst, fordi en strikte brug af denne bestemmelse ville harmonere dårligt med den defensive ånd, der på dette tidspunkt prægede ikke mindst den danske søkrigsførelse, og som bl.a. kom til udtryk i instruksernes forbud mod at indlade sig i kamp med fjender, som man ikke var nogenlunde sikker på at kunne "bemestre" (18).

Wessel præsenterede dommen for kongen sammen med en ansøgning om

yderligere avancement. Ansøgningen blev imødekommet, idet Wessel den 28. december 1714 blev udnævnt til

capitain. Udnævnelsen kan måske ses som en kompensation for uberettiget tiltale (19).

Noter

1. Se f.eks., Olav Bergersen: "Viceadmiral Tordenskiold", Trondheim 1925, pag. 456-487. Christian Gierløff: "Peter Wessel", Trondheim 1940, pag. 164-185, W. Carstensen & O. Lütken: "Tordenskjold", Kbh. 1902, pag. 154-178, Olav Bergersen: "Tordenskiolds Brev", Oslo 1963, brevene nr. 116, 116a, 117, 119, 125, 127a, 128, 129, 132 og 133, H. Barfod: "Vor Flåde i Fortid og Nutid", Kbh. 1941, pag. 240 f., Jørgen Barfod: "Niels Juels Flåde", Kbh. 1997, pag. 192-194, Per Eilstrup: "Tordenskjold, Peter Wessel og hans Tid", pag. 64-71, H.C. Bjerg: "Glimt af Wessel", Kbh. 1990, pag. 27-32, J.C. Tuxen: "Den danske og norske Sømagt", Kbh. 1875, pag. 424 ff.
2. Se Bjerg cit.vk. pag. 30, Jørgen Barfod cit.vk. pag. 193, H. Barfod cit.vk. pag. 240 f., Gierløff cit.vk. pag. 171, Carstensen & Lütken cit.vk. pag. 167, Bergersen cit.vk. pag. 459 og 479, Tuxen cit.vk. pag. 425 f.
3. "Tordenskiolds Brev", brev nr. 127a (referat af krigsforhør), Bergersen cit. vk. pag. 457 (Wessels journal)
4. Bergersen cit.vk. pag. 459 og "Tordenskiolds Brev", brev nr. 116
5. Bergersen cit.vk. pag. 458 og "Tordenskiolds Brev", brev nr. 116, 116a og 117
6. Jvf. ovenfor i note 2
7. Se herved Bergersen cit.vk. pag. 668 og 1063 ff.
8. Se om den defensive indstilling i den danske ledelse af søkrigen f.eks. Bjerg cit.vk. pag. 32 og Bergersen cit.vk. pag. 459. Denne indstilling betød også, at instrukserne ofte bestemte, at alle vigtige beslutninger skulle træffes i krigsrådet, hvilket ikke just fremmede den offensive ånd. Wessel havde iøvrigt heller ikke holdt krigsråd, hvilket fremgår af liutenant Wredes vidneforklaring under krigsforhøret
9. Bergersen cit.vk. pag. 302 f.
10. Bergersen cit.vk. pag. 465
11. Bergersen cit.vk. pag. 468 f.
12. Bergersen cit.vk. pag. 475
13. Bergersen cit.vk. pag. 478 f.
14. Bergersen cit.vk. pag. 480
15. Bergersen cit.vk. pag. 482, Gierløff cit.vk. pag. 180
16. Bergersen cit.vk. pag. 485
17. Bergersen cit.vk. pag. 485 f. og "Tordenskiolds Brev", bilag til brev nr. 132
18. Jvf. note 8
19. Bergersen cit.vk. pag. 488 f., "Tordenskiolds Brev", brev nr. 133 og pag. 174

Bog anmeldelse.

Jørgen Høigaard: Tapperhed ærer. En Peter Willemoes biografi.

Borgens Forlag. 441 sider.

Bogen bygger på en mængde kilder både fra anden litteratur og fra mange arkivalier, og forfatteren fængsler læseren fra først til sidst. Når der er så mange sider, er det fordi, vi som læsere bliver ført ind i tiden, så man forstår baggrunden for Peter Willemoes liv og færden. Desuden giver forfatteren tillige en grundig indføring i og baggrund for alle de personer, som Willemoes kommer i berøring med. Jørgen Høigaard er en eminent og dygtig historiefortæller.

Man følger Willemoes fra hans drengear, og da han i 1794 bestod prøven til Kadetskolen, var han endnu en dreng på blot 11 år. Den strenge skoletugt, han mødte her kunne han ikke tilpasse sig, og det var derfor en stadig konfrontation mellem ham og næstkommanderende, kaptajnløjtnant Hans Chr. Sneedorff. "Han havde mistet noget, levede pludselig i en fremmed verden med præg af kommandoer og brutalt herredømme, som var ham ganske fremmed og smagte alt for meget af undertrykkeren", skriver Høigaard.

Sneedorff karakteriseres som helt uanvendelig som opdrager af disse unge drenge. Som eksempel fortælles om hans straffemetoder med tamp for den mindste forseelse. Fredag den 12. november 1796 blev den lille Peter Willemoes idømt tamp som disciplinærstraf. Den officielle årsag var dovenskab i engelsk. Høigaard skriver: "På Sneedorffs ordre "Gør Deres pligt" sendte den største og mest brutale af underofficererne af alle kræfter og i slag på slag tampen mod den trette-nårige Willemoes ryg og skuldre".

De to personer Willemoes og Sneedorff var lige stædige, og Willemoes frihedshungrende natur stødte ofte sammen med Sneedorff, der ifølge Høigaard var "magtsyg og selvovervurderende". Desværre kom det til at præge resten af drengens liv. Det var imidlertid ikke blot Willemoes, det gik ud over, og ikke mindst efter at Sneedorff i 1797 blev ny chef for søkadetkorpset. Amtmand Heibergs søn, kadet Iver Heiberg, var blevet så ilde behandlet af Sneedorff, at det indirekte medførte den unge mands død. Det forårsagede offentlig diskussion i avi-

serne efter et injurierende indlæg af amtmanden. Imidlertid holdt kronprinsen, den senere Frederik 6., hånden over Sneedorff, og for Sneedorff var det blot en "ærgrelse".

I året 1800 udnævntes endelig 7 kadetter til sekondløjtnanter og blandt disse var Willemoes nr. 6.

Forfatteren giver videre en indgående skildring af den udenrigspolitiske situation, og også her karakteriserer forfatteren de medvirkende personer. På grund af den igangværende krig mellem England og Frankrig høstede de danske købmænd store fortjenester på sejladsen på Ostindien. Så længe den kloge udenrigsminister, A.P. Bernstorff levede kunne man diplomatisk klare sig overfor England, men efter hans død, hvor sønnen, Christian Bernstorff ikke kunne få sine meninger igennem overfor den enevældige kronprins, der mere lyttede til Schimmelmann og de Coninck, kom sammenstødene med England. På trods af Bernstorffs advarsler dækkede kronprinsen vedvarende over købmændenes kontrabande-transporter.

Da Englands advarsler blev alvorlige, udnævntes kommandør Olfert Fischer den 5. februar 1801 til øverstkommanderende for defensionen på Københavns red. I løbet af februar måned udnævntes skibscheferne for den styrke, der skulle sikre byen. Blandt disse var også til sidst udnævnelsen af Peter Willemoes som chef

for det Gernerske flådebatteri nr. 1, hvilket var en højst besynderlig udnævnelse.

Gennemsnitsalderen for de 17 andre chefer i defensionen var 38 år, og det var vanskeligt at pege på en afgørende forudsætning for netop udnævnelsen af Willemoes.

Jørgen Høigaard forsøger at finde frem til grunden, og mener, at den 74-årige admiral, Frederik Christian Kaas, der bl.a. tidligere havde frarådet ansættelsen af Sneedorff som kadet-chef, og da hans opdragelsesprincipper og livsindstilling i høj grad harmonerede med Willemoes, står han muligvis bag udnævnelsen.

Kaas var indstillet på at vise kronprinsen og alle de andre, at de havde taget fejl, og for at krænke Sneedorff, pegede han på den yngste "og stærkeste "pæretyv", den mindst sindige af alle Sneedorffs løjtnanter", hvorved han endelig fik fortalt, hvad han mente om Sneedorff og hans bedømmelser.

Willemoes udnævnelse var således politisk bestemt, mener Høigaard.

Herefter får vi en grundig gennemgang af defensionen og især af Flådebatteri nr. 1, og hans malende skildring af forholdene ombord på flådebatteriet både før og under kampen giver et godt indblik i datidens forhold.

For Høigaard er der ingen tvivl om, at kampen var en sejr for Danmark, og at helten var Peter Willemoes, der hædredes og tiljubledes overalt, hvor

han viste sig. Han var en køn ungdom, der forguedes af alle de unge piger. Men nogen særlig hæder blev ham ikke tildelt officielt.

Krigen ændrede Willemoes liv med berømmelsen og den følgende selskabelighed, men hans næste udkommando blev til kadetfregattens tender, skonnerten MERCURIUS, hvor han blev beordret til næstkommanderende og forretningsfører. Dette var dog for trist en tilværelse for den energiske Willemoes, og året efter blev han udkommanderet med fregatten ROTA sammen med 9 andre sekondløjtnanter, og togtet gik til Middelhavet, hvorfra han kom hjem i foråret 1803.

Først i foråret 1804 kom Willemoes atter ud at sejle. Denne gang med orlogsskibet NEPTUNUS som yngste officer, og her er han så uheldig, at den guldmedalje, som han, sammen med alle andre deltagere i kampen den 2. april 1801, havde fået, blev stjålet fra ham ombord sammen med hans formue på 60 rdl. Da han anmeldte tabet, viste kollegiet sig dog så storsindet, at de sendte ham en ny, men pengene fik han ikke erstattet.

Efter togtet søgte han atter nye udfordringer, og en ansøgning til admiralitetskollegiet gav ham den fjer i hatten, at han den 29. juli 1805 blev tilkommanderet udviklingen af en ny kanonbådstype under kommando af kommandør Lorentz Fisker.

I 1806 søgte han foretræde for kronprinsen, men uden held. Willemoes var ambitiøs, og inaktiviteten fremkaldte en rastløshed, der pinte ham, og forfremmelsen lod vente på sig. En tid tænkte han på at forlade søetaten og i stedet studere jura. Forfatteren forstår på en fin måde at få os til at indleve os i Willemoes sorger og glæder.

Endelig ved støtte af den 42-årige kammerherre Frederik Harbou, der var hofmester hos kronprinsen, lykkes det for Willemoes at få tilladelse til at rejse udenlands og søge tjeneste hos zaren af Rusland som "karakteriseret løjtnant". "Admiralitetskollegiet, der tidligere havde vist, at de, i modsætning til den sjakrende kronprins, bestod af anstændigt tænkende mennesker, misbilligede majestæten synsmåde og fik nogle uger senere ændret hans beslutning derhen, at Willemoes blev udnævnt som "rigtig" premierløjtnant med tilsvarende fuld gage".

Forfatterens undersøgelse af de bi-personer, der optræder i forbindelse med Willemoes meriter er meget fin, som f.eks. vedr. admiral Pavel Vassiljevich Tchichagov, en af Ruslands søhelte, der tog vel imod Willemoes.

I Rusland blev han imidlertid sat ved et skrivebord, og han kom ikke straks ud at sejle, som han havde håbet, og da forholdene for Danmark tilspidsedes, søgte Willemoes omgående om afsked fra den russiske tjeneste.

Kronprinsens forhandlinger med den engelske udsending blev trukket i langdrag, hvorfor den engelske regering besluttede at iværksætte en forebyggende aktion imod Danmark så hurtigt og overraskende som muligt.

Som bekendt kom en engelsk flåde til Danmark, og den 16. august gik englænderne i land ved Vedbæk med 30.000 mand. Forinden havde kronprinsen, der ellers opholdt sig i Holsten, været i København og hentet sin far ud af byen. Den 2. september indledte englænderne det bombardement af byen, der førte til byens kapitulation og flådens ran.

"Under byens belejring og bombardement skulle den engelske hær naturligvis have noget at leve af. Det var betragtelige forsyninger, der her var tale om. Men da plyndring som sagt ikke var tilladt, trådte en fremtrædende dansker - den tids værnemager - straks hjælpende til. Frederick de Coninck, kronprinsens gode ven og rådgiver i udenrigspolitiske anliggender - manden der mere end nogen anden var årsag til Danmarks ulykker".

Efter englændernes overfald havde Sverige erklæret Danmark krig, og det gjaldt nu om at få overført så mange tropper som muligt til Sjælland. Det var blot ikke så nemt, da de engelske orlogsskibe vogtede nidkært på enhver transport over Store Bælt.

Her træder Willemoes atter ind i billedet, idet han efter en lang tur fra St.

Petersborg pludselig dukkede op i kronprinsens kvarter i Holsten og bad om at måtte yde sin tjeneste. Det var et held for kronprinsen, og han fik omgående kommandoen ved Bæltet, idet han fik til opgave at sørge for overførselen af de ønskede tropper.

Til opgaven med at organisere og lede de betydningsfulde troppetransporter kunne kronprinsen have valgt og vraget mellem adskillige højere søofficerer, men her valgte han helt rigtigt.

I løbet af den følgende tid lykkedes det Willemoes at narre de engelske skibe så meget, at omkring 25.000 mand med heste og artilleri blev overført på små både i nattens mulm og mørke for næsen af englænderne. Man kan næsten sammenligne dette foretagende med besættelsestidens illegale transporter over Øresund.

Atter blev Willemoes en folkehelt, og forfatteren udtrykker selv her, "man savner noget til modvægt mod al den ros til Willemoes for at skabe lidt balance" (side 372).

Willemoes blev også forgudet af den jævndrende Grundtvig, som han traf under sit ophold på Langeland, hvorfra transporterne foregik. "Den fortryllelse, Willemoes udøvede på andre mennesker, lå ikke alene i hans mod og ungdom og hans kønne ydre. Den lå mere end i dette, i håbet om, at han kunne frigøre den danske tilværelse fra dens mange trælbindinger til or-

todoksien. Hele sit liv kæmpede han mod opblæsthed og hykleri". Således karakteriserer Høigaard sin helt.

Den sidste del af Willemoes liv foregik i 1808 ombord på PRINS CHRISTIAN FREDERIK under uhygiejniske forhold, der var forværret fordi, man ønskede så meget plads som muligt til skytset. Forfatteren giver os her en malende skildring af de vanskeligheder skibet var ude for i den hårde vinter, hvor der blandt andet udbrød tyfus ombord.

Kronprinsen, der nu efter faderens død var blevet til kong Frederik 6. gav den 18. marts ordre til at skibet skulle søge at holde englænderne borte fra Store Bælt, mens man overførte troppe til Sjælland, og 3 dage senere ledede PRINS CHRISTIAN FREDERIK fra Helsingør for at stå ud på sit sidste togt.

Vi får tillige en malende skildring af forberedelserne til kampen ved Sjællands Odde, og efter at Willemoes er faldet kastes han lig overbord sammen med mange andre, men det driver i land ved stranden ved Yderby og identificeres af kommandørkaptajn Søren Siemsen Sommerfeldt, hvorefter Willemoes sammen med de andre iland-drevne lig begravnes på Odden kirkegård.

Løjtnanterne Willemoes og Dahlerups lig fik efter kongens ordre kister, mens de øvrige blev begravet "indpakket i køjer". "Og det usmagelige i, at

nogle få tarvelige fyrretræsbrædder til de mænd, der så heltmodigt faldt for fædrelandet, skulle spares væk, nagede mange i adskillige år. Man glemte det aldrig".

På mindesmærket, der blev rejst i 1810, bekostet af kaptajn Lorentz Friberg til Egeberggård i Odsherred, står Grundtvigs storslåede mindedigt: De snekker mødtes i kvæld på hav.

Bogen er værd at læse, fordi man ved den livfulde skildring af en enkelt person tillige får så mange kraftige udsagn om tiden og dens persongalleri. Forfatteren har ikke lagt fingeren imellem, når han skulle karakterisere de forskellige personer, hvad ovenstående forskellige citater måske viser. En god historiefortæller, der ved, hvad han vil med sit skrift.

Jørgen H. Barfod

Dansk søfarts historie 2.

Andet bind af den danske søfarts historie er som nævnt nået til tiden fra Chr. 4. til Den store nordiske Krigs slutning. Der foregår i denne periode en vældig udvikling af både skibene og søfartshandelen. Forfatterne har imidlertid valgt at beskrive emnerne tematisk for hele perioden samlet.

Efter en kort oversigt hedder et stort kapitel således: Skibene. Her gennemgås skibstyperne og skibsnavnene, og i detaljer hører vi om skibsmålingen, Chr. 4.s forordning af 1632 og den specielle hemmelige regel for danske skibe, der fra 1672 helt til 1825 reducerer de danske læstetal med 1/6 for at de danske skibe bedre kan stå sig i konkurrencen med udlandets skibe. Derfor blev alle skibe fra provinsen, ommålt i København.

Der fortælles ligeledes om værfterne, deres placering og om priser og materialer samt om bygherrerne. Bl.a. fortælles om en skude, bygget i 1656-57 på Mogenstrup strand på Djursland samt om arbejdet med bygningen og den årlige vedligeholdelse, ligesom der er redegjort for den 40 læster store krejert HAABETS detaljerede regnskab. I det hele taget lever disse eks-

empler på enkelte skibes skæbner godt op i beretningen.

Forfatterne har endvidere fået opgravningen 1996 på den opfyldte B&W grund i København med og bringer nogle fine fotos herfra.

Orlogsskibene, defensionsskibene og de større koffardiskibe får en særlig omtale. Et særligt afsnit er helliget handelsflåderne fordelt på købstæderne og også fordeling efter størrelse, alt rigt forsynet med tabeller og kurver.

Forfatterne bygger i særlig grad på øresundstoldregnskaberne og på byernes toldregnskaber, og tallene fra byernes handelsflåder på Chr. 4.s tid er helt nye.

Det næste store kapitel behandler købstadshavne og ladesteder, hvor der fortælles om havnetyper og skibsbroer, og havnene gennemgås landsdel efter landsdel, bl.a. hører vi, at Fanø i 1688 fik frataget sit privilegium, da man havde snydt i told.

Iøvrigt må det understreges, at billedstoffet er ganske fint, og man har fundet adskillige fotos og afbildninger iøvrigt, som er forholdsvis ukendte og nye.

Kapitlet om sejladsens vilkår fortæller om søpas, målebrev, told og af forskellig art, bælttold, øresundstold, Elbtold samt om fyrpenge og tøndepenge, foruden de lokale udgifter som bropenge, havnepenge og vejerpenge. Navigationen i storm og stille, med kompas, astrolab, timeglas og kort er ligeledes spændende emner selvom, der netop her ikke er så meget nyt. Der fortælles ligeledes om sejlads om natten og om folk, der tændte bål for at vildlede skipperne.

Selvom fotografieme er nye og flotte, må man dog på side 88 sætte et spørgsmålstegn ved billedet, der er meget smukt, men teksten på fotoet er ikke til at læse og nogen direkte forklaring i teksten mangler. Her er ellers fine skildringer af konvojtjenesten og specielt side 91 kan man følge forholdene for en sejlads.

Kapitlet "Sejladsen" gennemgår de geografiske forhold med grunde og isforhold i de danske farvande. Med tal vises omkostningerne ad vandvejen sammenlignet med landtransporten, der vel ikke overraskende viser, at sejladsen til søs er den billigste. Derimod er forholdet anderledes for persontransporten, kilometerprisen til søs i 1643 var 5 1/3 skilling og til lands 2 2/5 skilling.

Selvom fragten til søs var billig, er det alligevel ganske store beløb, der skal erlægges. Der skelnedes iøvrigt mellem tøndegods og kastegods, når

der skulle lastes og losses. Skibsfarten indenrigs bæres helt overvejende af danske skibe, og ikke som man før har ment af udenlandske. Der er således mange nye forhold, der med dette værk bliver fastslået på grund af de indgående studier, der er foretaget af byernes accisseregnskaber.

Også færgefarten og købstædernes og bøndernes sejlads bliver gennemgået grundigt bl.a. med et utal af skemaer, og desværre er det ikke altid lige nemt at få fastslået, hvad tallene egentlig viser.

Angående den udenrigs sejlads får man at vide, at før 1720 var der blot få skibe, som sejlede på Middelhavet. Man søger at belyse danske skibes deltagelse i den europæiske fragtfart ud fra øresundstoldregnskaberne, idet man først efter 1701 har bevaret regnskaber for toldopkrævningerne i Store Bælt og Lille Bælt, hvorved man vil få et noget skævt billede af dansk søfart, hvilket forfatterne da også bemærker.

Mens kun hver ottende fartøj der passerede Øresund var dansk, var det 7 af hver 10, der passerede Nyborg, som var dansk og 9 af 10 ved Lille Bælt. Disse meget væsentlige afsnit om sejladsen afsluttes med den oversøiske fart og dannelsen af de forskellige kompagnier især under Chr. 4.

Det sidste store kapitel behandler forholdene for søfolkene, og da adskillige søfolk på et eller andet tidspunkt

var i Amsterdam bringes også tal for danske mænd og kvinder, der blev gift i denne hollandske sømandsby. Desuden ses, at et betydeligt antal danske og norske søfolk herfra deltog på det nederlandske ostindiske kompagnis skibe.

Søfolkene spillede en stor rolle i købstæderne, og i København var det 1/3 af den samlede befolkning i 1660. Personligt savner jeg lidt mere om, hvilken betydning sømandskolonien på Møen omkring 1700 havde. Alt i alt får man dog en utrolig masse oplysninger om søfolkene og deres forhold både til søs og til lands. Det sidste ka-

pitel beskæftiger sig med rederne og deres placering i samfundet, ligesom vi får at vide om datidens interesse for sejladsen. I Århus havde således i 1728 10% af skatteyderne parter i stadens skibe.

Det er imidlertid ikke en bog, som man kan læse i eet træk. Der er en mængde tal og tabeller, der giver et godt indblik i tiden 1588 til 1720. Der er ingen tvivl om, at dette værk vil få indflydelse på de historikere, der ønsker at beskrive den samlede danmarkshistorie, og meget vil sikkert blive ændret i forhold til den danmarkshistorie, vi kender i dag.

Jørgen H. Barfod

DANSK SØFARTS HISTORIE 1-7

Bind 2.

SKUDER OG KOMPAGNIER

1588-1720

Af Ole Degn og Erik Gøbel

244 sider. Illustreret

Indb. kr. 388.00

I alt kr. 2716.00

Sælges kun samlet

EN ILDSJÆL TAKKER AF

Niels M. Probst

Som det fremgår af kolofonen, er Jørgen H. Barfod trådt tilbage som tidskriftets redaktør, en post han har beklædt i seks år. Det er sket efter eget ønske. Barfod fylder 80 her i marts, og synes vel nu at han har gjort sit. Det tør nok antydes. Jørgen Barfod var i 1951 medstifter af Marinehistorisk Selskab, hvis adresse i mange år var identisk med hans egen private. Han sad nemlig indtil for få år siden i selskabets bestyrelse. Desuden var Barfod i mange år formand for det bredt orienterede Kontaktudvalg for dansk maritim historie- og samfundsforskning.

Cand. mag. Jørgen H. Barfod har mere end nogen levet op til Marinehistorisk Selskabs oprindelige formål: "At virke for dansk marinehistorisk forskning og en almindelig udbredelse af kendskabet til vor Orlogsflådes historie såvel i ældre som i nyere tid". En formulering der stammer fra en tid, da der ikke fandtes nogen faghistorisk tradition for at beskæftige sig med den side af Danmarks fortid.

Barfods myreflid har resulteret i mange artikler og bøger, der tidsmæssigt

spænder fra flådens fødsel i middelalderen til dens oprør under besættelsen, og der er ingen tvivl om, at hans arbejde har været medvirkende til at påskynde den voldsomme stigning i forskningsindsatsen på hele det maritime område, som har vist sig i de senere år. En indsats der nu udkrystalliserer sig i udgivelsen af de store flerbindsværker om Den danske flådes historie og Søfartens historie, baseret på primær forskning. Ved iværksættelsen af førstnævnte værk har Jørgen Barfod selv været primus motor, en flot krone på et langt livsværk.

Nu kommer det endelig !!

Opslagsværket om Flådens skibe og fartøjer 1945-1995

Samlet af Gunnar Olsen og Svann Storgaard

**FLÅDENS SKIBE
OG FARTØJER
1945-1995**

Gunnar Olsen og Svann Storgaard

Marinehistoriske Skrifter

Flere års arbejde med opslagsbogen om Søværnets skibe og fartøjer i de første 50 år efter Befrielsen er nu tæt på afslutningen.

Den oprindelige udgivelsestermin var sat til foråret 1996, men en lykkelig forsinkelse, i form af adgang til et omfattende og righoldigt arkiv hos Søværnets Materielkommando, gav mulighed for at få en stor mængde data tilføjet, hvorfor det blev besluttet at udskyde udgivelsen, men dog stadig at fastholde den behandlede periode. I et vist omfang er oplysningerne dog ført op til dato.

Enheder tilgået Søværnet efter 31.12.1995 er således ikke medtaget.

Bogen er tænkt som et katalog, hvor læseren nemt og hurtigt skal kunne finde grundoplysninger om de omhandlede enheder. Den er derfor ikke en egentlig historisk behandling af perioden - omend der i et indledende afsnit (forfattet af Erik B. Jonsen) redegøres for den historisk/politiske baggrund for Søværnets sammensætning i tidsrummet.

Bogen er - så vidt det har været muligt at finde et sådant - forsynet med et foto (i alt ca. 300) af hver enkelt af de større enheder, ligesom de fleste klasser ledsages af en mindre sidetegning. Omfanget bliver ca. 320 sider, indbundet, i format ca. 21 x ca. 27,5 cm, heraf 16 sider med farvefotos. Den forventes at udkomme ca. ultimo marts.

Takket være betydelige økonomiske tilskud er det blevet muligt at sætte udsalgsprisen til abonnenter så lavt som

kr. 149,-

+ eventuelle forsendelsesomkostninger. (Bogladeprisen bliver kr. 198,-)

Tegning af abonnement kan foretages på kuponen
andetsteds i nærværende hefte.

MEDELELSER FRA ORLOGSMUSEETS MODELBYGGERLAUG

Der indkaldes herved til generalforsamling iflg. vedtægterne
i Orlogsmuseets Modelbyggerlaug:

Torsdag den 2. april 1998 kl. 19.00 i Orlogsmuseet.

I forårssæsonen 1998 reterer følgende arrangementer:

Torsdag den 5. marts 1998 kl. 19.00.

Foredrag om krigsskibe og deres fremdrivningssystemer, ved Michael Prætorius og Per Jessen.

Torsdag den 2. april 1998 kl. 19.00.

Generalforsamling med efterfølgende foredrag om nye vikingeskibsfund i Roskilde, ved Morten Gøtche.

Torsdag den 7. maj 1998 kl. 19.00.

Besøg på B&W-museet.

Samling og afslutning på Orlogsmuseet.

Bestyrelsen vil gerne benytte lejligheden til her at takke de mange af laugets medlemmer, som har returneret spørgeskemaet i udfyldt stand. Besvarelsesprocenten blev 41, og selv om vi selvfølgelig kunne have ønsket den meget højere, må det siges at være tilfredsstillende. Der er fremkommer mange gode forslag såvel til rekruttering af nye medlemmer som til nye tiltag for de garvede veteraner. Der er forslag til nye temaer til vore månedlige torsdagsmøder, ideer til nye arbejdsgrupper og til kurser i modelbygning, ligesom udstillingsarrangementer og reklamkampaner er nævnt. Bestyrelsen vil nu arbejde videre med disse forslag, hvoraf nogle vil kunne igangsættes umiddelbart, medens andre kræver nærmere vurdering og bearbejdelse. I de kommende numre af MARINEHISTORISK TIDSSKRIFT vil vi holde medlemmerne orienteret om vort arbejde og de tiltag vi igangsætter.

Vor lille konkurrence vedrørende initiativer i forbindelse med slaget på Reden den 2. april 1801 førte desværre ikke til det ønskede resultat, idet kun et enkelt forslag blev indsendt, men skulle du få en idé til markering af den historiske begivenhed, hører vi gerne fra dig.

Bestyrelsen